

DIANA GORUN
Avocat
Doctor în Drept

*Acțiunea penală și acțiunea
civilă în procesul penal*

Copyright © 2013, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GORUN, DIANA-ELENA

Acțiunea penală și acțiunea civilă în procesul penal /

Gorun Diana-Elena. - București : Pro Universitaria, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-757-4

34

CAPITOLUL I. ACȚIUNEA PENALĂ, INSTITUȚIE IMPORTANTĂ A PROCESULUI PENAL

Secțiunea a I-a – Considerații introductive privind acțiunile în justiție

1.1 Noțiunea de acțiune în justiție. Acțiunea în justiție și dreptul la acțiune

Statul modern, stat de drept, este de neconceput fără justiție. În toate societățile civilizate au fost create organe de justiție în scopul apărării drepturilor subiective și a valorilor recunoscute de lege. Prin urmare, conceptul de justiție evocă pe de o parte un sistem distinct de organe, iar pe de altă parte o funcție distinctă, aceea de a apăra și realiza drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, celelalte drepturi și interese legitime deduse judecății.

Scopul justiției, acela de apărare și realizare a drepturilor fundamentale, ale altor drepturi și interese legitime ale cetățenilor, se îndeplinește prin aducerea în fața instanțelor judecătorești, în cadrul unor procese, a oricăror raporturi juridice născute în legătură cu aceste drepturi și interese.

Potrivit art. 21 din Constituția României, „Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime. (alin. 1). Nici o persoană nu poate îngădi exercitarea acestui drept” (alin. 2). Așadar accesul liber la justiție reprezintă un principiu constituțional, fără de care însăși ideea de drept subiectiv ar constitui o simplă posibilitate legală, lipsită de garanții

corespunzătoare. Apărarea diferitelor valori sociale se realizează printr-o diversitate de forme și mijloace, iar titularii valorilor sociale ocrotite de lege au dreptul de a pretinde respectarea acestor valori de către ceilalți membri ai societății, iar în caz de încălcare au dreptul de a recurge la organele competente pentru restabilirea ordinii de drept.¹

Funcția de înfăptuire a justiției este încredințată unor autorități distincte, investite cu puteri statale, care-i dau acesteia eficiență, independență și imparțialitate². Separată de celelalte puteri ale statului, ea este exercitată potrivit legii, prin instanțele judecătorești și Ministerul Public.

Pentru a-și putea îndeplini această funcție și a realiza scopul amintit, organele judecătorești trebuie să ia la cunoștință într-un anumit mod de conflictul care se ivește atunci când un drept subiectiv, un interes legitim sau însăși ordinea de drept au fost încălcate.

Orice încălcare a normelor juridice dă naștere unui conflict de drept între persoana care a manifestat atitudinea ilicită și persoana ale cărei drepturi legitime au fost vătămăte. În acest caz, cel din urmă este îndreptățit prin lege să sesizeze organele competente în vederea restabilirii ordinii de drept încălcate.

Mijlocul legal de aducere a conflictului de drept spre soluționare organelor judiciare este *acțiunea în justiție*, denumită și *acțiune judiciară*.³

Termenul de acțiune este folosit în mai multe accepțiuni. În limbajul obișnuit, prin acțiune se înțelege „faptul de a face

¹ Th. Mrejeru, B. Mrejeru – Acțiunile în procesul penal. Aspecte teoretice și jurisprudență în materie, Ediția a II-a, Edit. Nomina Lex, București, 2010 – pag. 15.

² I. Muraru – Drept constituțional și instituții politice, Edit. Actami, București, 1997 – pag. 459.

³ I. Neagu – Drept procesual penal. Tratat. Edit. Global Lex, București, 2002 – pag. 158.

ceva, desfășurarea unei activități pentru atingerea unui scop”.⁴ De altfel, însuși termenul utilizat provine din latinescul *actio*, care înseamnă a realiza ceva, a îndeplini un act sau a face un anumit lucru.

În literatura de specialitate, acțiunea judiciară a fost definită ca fiind instrumentul juridic prin care o persoană este trasă la răspundere de către instanțele judecătorești pentru a fi obligată să suporte constrângerea de stat corespunzătoare normei de drept încălcată.⁵ În funcție de norma de drept încălcată, care poate fi, după caz, o normă penală, civilă sau de altă natură, acțiunea exercitată în fața organelor de justiție este o acțiune penală, civilă ș.a. Într-un anumit sens, acțiunea este expresia unei împuterniciri legale în temeiul căreia se poate aduce înaintea justiției conflictul de drept născut din încălcarea unei norme. Acțiunea în justiție determină obiectul procesului judiciar și cadrul acestuia, trasând implicit linia de desfășurare progresivă și determinată a activității procesuale și delimitând cadrul subiecților procesuali.⁶

În știința dreptului procesual penal se arată că acțiunea în justiție este suportul procesului penal și regulatorul coordonatelor acestuia, având ca temei juridic, în fapt, săvârșirea unei fapte ilicite sancționată de lege, iar în drept, chiar aptitudinea conferită de lege de a putea trage la răspundere juridică, în fața justiției, pe cel care a săvârșit fapta ilicită. Această aptitudine este conferită prin însăși norma

⁴ Mic dicționar enciclopedic - Edit. Științifică și Enciclopedică, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1978 – pag. 10.

⁵ Gr. G. Theodoru, L. Moldovan – Drept procesual penal, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1979 – pag. 74.

⁶ N. Volonciu – Tratat de procedură penală. Vol. I. Partea generală, Edit. Paideia, București, 1997 – pag. 217.

juridică care prevede sancțiunea pentru săvârșirea faptei socialmente periculoase.⁷

Acțiunea în justiție nu se confundă cu dreptul la acțiune, acesta din urmă fiind un drept virtual înscris în însăși norma juridică, normă care ocrotește o anumită valoare socială sau care consfințește un drept subiectiv. Prin atingerea adusă valorii sociale ocrotite se nesocotește relația socială respectivă și se încalcă dreptul celui vătămat, iar această încălcare atrage răspunderea celui care a nesocotit norma și face să devină incidentă norma de incriminare.⁸

Posibilitatea de a apela la forța de constrângere a statului în cazul încălcării sau nesocotirii dispozițiilor sale este prevăzută de regulă în structura internă a oricărei norme juridice și anume în sancțiune.

Așa cum se arată în doctrina de specialitate, sancțiunea juridică apare ca un complex de urmări nefavorabile și stabilirea ei în chiar conținutul normei juridice asigură legalitatea tragerii la răspundere juridică, activitate realizată de organe special abilitate - organele de justiție. Prin urmare, dreptul la acțiune este tocmai expresia acestei posibilități legale de a solicita tragerea la răspundere juridică a celui care a nesocotit dispoziția normei.⁹

Desigur că aplicarea dreptului ca ansamblu de norme juridice nu înseamnă numai aplicarea sancțiunii, ci dimpotrivă, în majoritatea cazurilor semnifică aplicarea dispoziției normei juridice, activitate desfășurată de asemenea de organe special abilitate, organele administrației de stat sau ale puterii

⁷ V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu – Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală. Vol. I, Edit. Academiei R.S.R., București, 1975 – pag. 54.

⁸ Th. Mrejeru, B. Mrejeru – op. cit. – pag. 16

⁹ V.M. Ciobanu – Tratat teoretic și practic de procedură civilă, vol. I, Edit. Național, București, 1996 – pag. 250.

judecătoreștii, care acționează fiecare potrivit competențelor specifice.

Potrivit unei alte opinii, dreptul la acțiune este un drept subiectiv procesual care sintetizează mai multe drepturi subiective procesuale, un drept distinct de dreptul substanțial și pentru protejarea căruia poate fi exercitat.¹⁰

Dreptul la acțiune nu trebuie confundat însă nici cu dreptul lezat, dreptul subiectiv sau o altă valoare socială ocrotită prin norma juridică. Modalitatea practică în care se exercită dreptul la acțiune este diferită, după caracterul normei juridice și ramura de drept căreia îi aparține.

De exemplu, în materie penală, potrivit principiului oficialității, încălcarea unei norme prin săvârșirea unei infracțiuni obligă organul judiciar competent să exercite acțiunea penală din oficiu, acțiune ce are ca obiect tragerea la răspundere penală a persoanei care a săvârșit infracțiunea.

Dimpotrivă, în materia dreptului civil în care funcționează, ca regulă, principiul disponibilității, dreptul la acțiune care ia naștere în urma încălcării dispoziției normei civile (așadar în urma nesocotirii sau încălcării, după caz, a unui drept subiectiv sau a unui interes legitim), poate fi sau nu exercitat, această facultate fiind lăsată de legiuitor la aprecierea titularului său.

În caz că va fi exercitat dreptul la acțiune, instrumentul juridic folosit este *cererea în justiție*. Așa cum se subliniază în mod întemeiat în doctrină, dreptul la acțiune, drept virtual, va putea fi valorificat atunci când s-a nesocotit dispoziția normei juridice, prin cererea în justiție, act procesual care este distinct de dreptul la acțiune.¹¹

¹⁰ N. Popa – Teoria generală a dreptului, Edit. Proarcadia, București, 1993 – pag. 161.

¹¹ I. Deleanu – Tratat de procedură civilă. Vol. I, Edit. Europa Nova, București, 1995 – pag. 113.

Uneori o astfel de cerere nu este necesară, exercitarea dreptului la acțiune fiind obligatorie pentru organele legal abilitate, așa cum se întâmplă în cazul acțiunii penale.

Concluzionând, arătăm că **dreptul la acțiune reprezintă posibilitatea pe care o are cel interesat de a declanșa tragerea la răspundere juridică a celui care a încălcat prevederea legală, în timp ce acțiunea în justiție este instrumentul juridic acordat de lege în vederea valorificării acestui drept.**¹²

În limbaj juridic, noțiunea de „acțiune” este utilizată în accepțiuni diferite. Într-o primă accepțiune, folosită mai ales de practicienii dreptului, acțiunea semnifică însăși cererea adresată unui organ de jurisdicție în vederea apărării unui drept sau a unui interes proteguit legal. Cu toate acestea, acțiunea judiciară se distinge de **cererea în justiție**, deși cele două noțiuni se utilizează cu o semnificație de egală valoare. Cererea este în realitate actul procesual prin care se pune în mișcare acțiunea, preexistentă cererii.¹³

În limbajul procesual, termenul de acțiune se utilizează și pentru identificarea diferitelor categorii de acțiuni, în acest sens vorbindu-se despre acțiunea civilă, penală, comercială etc.

În alte situații, noțiunea de acțiune are în vedere dreptul subiectiv a cărui ocrotire sau restabilire se urmărește, sens în care vorbim despre acțiunea în revendicare, acțiunea posesorie, acțiunea în contencios administrativ etc.

Acțiunea nu poate fi însă redusă doar la actul de sesizare al organului judiciar, căci ea constituie în același timp mijlocul procesual care justifică întreaga activitate a instanței sesizate cu soluționarea unei cereri.¹⁴

¹² V. Dongoroz ș.a. – op. cit. – pag. 77.

¹³ N. Volonciu – op. cit. – pag. 218.

¹⁴ I. Leș – *Tratat de drept procesual civil*, Edit. C.H. Beck, București, 2008 – pag. 23

Așa cum s-a arătat în literatura de specialitate utilizându-se o expresie de sinteză preluată din dreptul roman, acțiunea reprezintă „dreptul de a urmări în justiție ceea ce ți se datorează” - ***jus persequendi in judicio quod sibi debetur***.¹⁵

Factorii acțiunii în justiție

Reglementarea precisă a procedurii acțiunilor judiciare, care este menită să asigure o corectă desfășurare a acestora, este evidențiată prin existența termenilor acțiunii, denumiți și factori, care sunt *temeiul acțiunii, obiectul acțiunii, subiecții acțiunii și aptitudinea funcțională a acțiunii*. Factorii acțiunii apar într-o formă sau alta în toate reglementările procesuale ce stabilesc desfășurarea procesului penal.

Lipsa oricăruia dintre acești factori sau eroarea cu privire la existența lor duce fie la nulitatea actelor procesuale, considerate a fi fost efectuate în exercitarea unei acțiuni judiciare nevalabile, fie la respingerea acțiunii în justiție.

Temeiul acțiunii în justiție îl constituie izvorul sau sursa acesteia și potrivit doctrinei de specialitate are două modalități concrete de manifestare, un *temei de drept* care se regăsește în însăși norma juridică care prevede și incriminează acea faptă ilicită, instituind prin aceasta și dreptul la acțiune și un *temei de fapt*, însăși fapta ilicită săvârșită, care face ca dreptul virtual la acțiune să devină exercitabil.

Spre exemplu, în procesul penal existența temeiului acțiunii penale determină aptitudinea funcțională a acesteia pe tot parcursul desfășurării ei, aspect ce prezintă importanță și în ceea ce privește acțiunea civilă care se poate alătura celei penale. Lipsa temeiului acțiunii penale împiedică uneori exercițiul acțiunii civile în procesul penal chiar dacă aceasta din urmă are temei juridic. Aceasta o poate face însă exercitabilă în fața instanței civile, iar nu a celei penale.

¹⁵ I. Stoenescu, S. Zilberstein - *Drept procesual civil. Teoria generală*, vol. I, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1983 - pag. 229.

În știința dreptului procesual civil s-a subliniat că acest element al acțiunii civile și anume cauza acțiunii este considerat a fi **causa petendi**, adică scopul care exprimă și caracterizează voința juridică a celui care exercită acțiunea, motivele care o determină să se exercite, care de regulă sunt faptele ilicite. Cauza acțiunii trebuie deosebită de temeiul juridic (temeiul de drept) al cererii de chemare în judecată - **causa debendi** - care este fundamentul juridic al dreptului invocat de cel care exercită acțiunea, adică însuși dreptul subiectiv sau interesul legitim ocrotit prin lege. Într-o astfel de viziune apreciem că și temeiul acțiunii civile¹⁶ exercitate în procesul penal trebuie examinat de către instanța penală sub aspectul condițiilor pe care temeiul juridic și cauza acțiunii trebuie să le îndeplinească și anume: *să existe, să fie real, să fie licit și să fie moral*.¹⁷

Așadar, temeiul acțiunii se prezintă în două forme și anume temeiul de drept și temeiul de fapt. Temeiul de drept se regăsește în textul de lege corespunzător faptei ilicite săvârșite, în timp ce temeiul de fapt îl constituie însăși fapta ilicită concretă. În accepțiunea sa procesuală, acțiunea în justiție are ca temei legal dreptul titularului acțiunii în sens substanțial de a se adresa organelor judiciare. Atunci când unei acțiuni îi lipsește fie temeiul de drept, fie temeiul de fapt, acțiunea este nevalabilă.

Obiectul acțiunii îl constituie tragerea la răspundere juridică a făptuitorului prin realizarea procedurii judiciare corespunzătoare. Acest obiect al acțiunii, privit din punct de vedere procesual, este corespunzător aducerii înaintea organelor judiciare a raportului juridic conflictual născut din săvârșirea faptei ilicite, ceea ce reprezintă obiectul acțiunii din punct de vedere substanțial.

¹⁶ V. Dongoroz ș.a. – op. cit. – pag. 48.

¹⁷ V.M. Ciobanu – op. cit. – pg. 263.